

Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και
Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός – Προγραμματισμός

Στέλιος Βαρβαρέσος

Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός – Προγραμματισμός.

Alternative forms of tourism and educational structural planning

Στέλιος Βαρβαρέσος

Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων του Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

Stelios Varvaressos

Associate Professor of the Department of Tourism Enterprises, TEI of Athens.

Abstract

The present paper focuses on the analysis of alternative forms of tourism and their incorporation in the educational structural planning in a Tourism Enterprises Department.

The issue is approached through an overview of alternative forms of tourism, sustainable tourism growth policies, and environmental planning. Furthermore emphasis is given on activities related to the quality of natural resources and the conservation of the socio-cultural environment of the tourism destinations.

The significance of the aforementioned factors in differentiating the mass tourism model, both implies and necessitates the incorporation of this alternative model in specialized tourism courses and the directions (curricula) of Tourism Enterprises Departments.

This paper indicates the necessity for strategic educational structural planning and the determination of alternative goals.

Περίληψη

Η παρούσα δημοσίευση έχει ως θέμα την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την ενσωμάτωσή τους στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και προγραμματισμό ενός τμήματος Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΔΤΕ).

Η προσέγγιση του θέματος πραγματοποιείται μέσω της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, των πολιτικών της αειφόρου τουριστικής

ανάπτυξης και του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, εφόσον το κέντρο βάρους αφορά τις δραστηριότητες που σχετίζονται με την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος και την διατήρηση των κοινωνικό-πολιτιστικών πόρων του τόπου υποδοχής των τουριστών.

Η σημαντικότητα των παραπάνω στην διαφοροποίηση του προτύπου του μαζικού τουρισμού, προϋποθέτει και επιβάλλει ταυτόχρονα την ενσωμάτωση του εναλλακτικού αυτού προτύπου στα γνωστικά αντικείμενα ή και τις κατευθύνσεις των τμημάτων ΔΤΕ.

Ο στόχος της παρούσας δημοσίευσης είναι να υπογραμμίσει ην αναγκαιότητα για εκπαιδευτικό στρατηγικό σχεδιασμό και προγραμματισμό, και τον καθορισμό των εναλλακτικών στόχων.

1. Εισαγωγή

30 Ο τουρισμός ως κοινωνική έκφραση αλληλ και ως πεδίο διεθνών οικονομικών συναλλαγών, έχει διανύσει αρκετά εξελικτικά στάδια για να σχηματοποιηθεί στη σημερινή του μορφή, η οποία συγκροτείται από πολλή επιμέρους στοιχεία και δραστηριότητες. Οι αλληλαγές στη ζήτηση για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες του τουριστικού τομέα σε συνδυασμό και με την ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος, έγιναν η αιτία για την αναζήτηση νέων και ήπιων μορφών τουρισμού όταν ήδη φάνηκαν τα πρώτα αρνητικά αποτελέσματα του μαζικού τουρισμού.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η τουριστική δραστηριότητα και οι συνυφασμένες με αυτήν αναπτυξιακές προσπάθειες και επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, έχουν εισέλθει σε μια άλλη αναπτυξιακή φάση εδώ και δύο περίπου δεκαετίες, της οποίας το κύριο χαρακτηριστικό είναι η διαφοροποίηση του προϊόντος και η ανάπτυξη νέων τύπων τουριστικών δραστηριοτήτων. Οι τελευταίες έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα τον σεβασμό προς το φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού (ΕΜΤ) αποτελούν απόρροια της:

- εξομάλυνσης των αρνητικών επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού (αναπτυξιακό πεδίο),
- επίτευξης κοινωνικοοικονομικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας (κοινωνικό πεδίο),
- αναγκαιότητας προσφοράς νέων εμπειριών διακοπών και διαφοροποίησης των τουριστικών υπηρεσιών (επιχειρηματικός τομέας, μάρκετινγκ).

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, μέσα από μια διαφοροποίηση της ζήτησης, επιβάλλουν ένα διαφορετικό τρόπο οργάνωσης και διέπονται από μια

άλλη φιλοσοφία, κύριοι άξονες της οποίας είναι: η προστασία του περιβάλλοντος και η διατήρηση της κοινωνικό-πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου υποδοχής των τουριστών.

Σύμφωνα με το παραπάνω σκεπτικό, στη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης και σχεδιασμού εμπλέκονται και οι πολιτικές αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικού σχεδιασμού.

Η δυναμική υιοθέτησης ενός εναλλακτικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης και οι εφαρμογές του στις χωρικές ενότητες υποδοχής των τουριστών, μπορεί να αναλυθεί και να μελετηθεί μέσω της ενσωμάτωσης του στα γνωστικά αντικείμενα ή και τις κατευθύνσεις των τμημάτων ΔΤΕ, γεγονός που προϋποθέτει τον αναγκαίο στρατηγικό προγραμματισμό και καθορισμό των εκπαιδευτικών τους στόχων.

2. Εισαγωγή στην έννοια και στο περιεχόμενο των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Στο δεύτερο μισό του ΧΧου αιώνα, το οικολογικό κίνημα άρχισε να αποκτά σημαντικές διαστάσεις. Αυτό έγινε εμφανές από τις διάφορες κινήσεις διαμαρτυρίας, την ίδρυση μεγάλου αριθμού οικολογικών οργανώσεων, το περιεχόμενο συνεδρίων και την καταναλωτική συμπεριφορά. Επιπλέον τα τελευταία χρόνια άρχισε να αποκτά και σημαντική πολιτική δύναμη. Το σύνθημα δεν ήταν μόνο η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά ταυτόχρονα και η επιστροφή του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον (Λογοθέτης, 1998:18-19).

Οι εξελίξεις αυτές άρχισαν να επηρεάζουν και τον τουριστικό τομέα, πράγμα που εκδηλώθηκε με δύο κυρίως τάσεις. Αφενός μεν, με την προτίμηση των τουριστών σε ιδιαίτερες μορφές τουριστικής δραστηριότητας και αφετέρου δε, με την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα προστασίας και περιβάλλοντος.

Συνέπεια των νέων τάσεων και προτιμήσεων των τουριστών από τα συνηθισμένα τουριστικά πρότυπα ήταν η εμφάνιση νέων μορφών τουριστικής δραστηριότητας με νέο περιεχόμενο και ονομασίες, όπως (Βεθισσαρίου,2000:17):

- **Ενσωματωμένος τουρισμός**, ο οποίος επιδιώκει την ενσωμάτωση μικρών ομάδων τουριστών στη ζωή του χωριού για ορισμένο χρονικό διάστημα, με την ενεργή συμμετοχή τους στις καθημερινές ασχολίες και δραστηριότητες των κατοίκων

- **Ήπιος τουρισμός**, είναι ο τουρισμός που έρχεται σε αντίθεση με τον «σκληρό» τουρισμό και ειδικότερα με τα χαρακτηριστικά του μαζικού τουρισμού, όπως: ο τόπος διακοπών (περισσότερη φύση), ο αριθμός των τουριστών (περιορισμένος), το είδος των καταλυμάτων (μικρά και κοντά στη φύση), το πρόγραμμα δραστηριοτήτων κατά την διάρκεια παραμονής (όχι τυποποιημένα, παθητικά προϊόντα) κ.λ.π.
- **Εναλλακτικός τουρισμός**, είναι ο τουρισμός που διαφοροποιείται από τις συνηθισμένες «σκληρές» μορφές τουρισμού. Ο όρος αυτός έκανε την εμφάνισή του στις αρχές της δεκαετίας του '80 και χρησιμοποιήθηκε σε διαφημιστικά φυλλάδια ταξιδιωτικών πρακτορείων, σε εκδόσεις βιβλίων, σε διεθνείς εκθέσεις και συνέδρια, προβάλλοντας ένα νέο προϊόν και μια νέα μορφή τουριστικών διακοπών. Ο όρος αυτός έχει επικρατήσει στην Ελλάδα, ενώ στο εξωτερικό χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος «ήπιος τουρισμός».

Ο επικρατέστερος ορισμός για τον ήπιο τουρισμό είναι ο ακόλουθος (Mose, 1998):

«Ήπιος τουρισμός είναι ένας ποιοτικά αναβαθμισμένος και ιδιαίτερα φιλόξενο τουρισμός, που με διακριτική ενσωμάτωση των φιλοξενούμενων αποφέρει οικονομικά οφέλη για τους ημεδαπούς και δημιουργεί κλίμα αμοιβαιότητας μεταξύ ημεδαπών και επισκεπτών, ενώ ταυτόχρονα δεν επηρεάζει ούτε το οικολογικό περιβάλλον ούτε τον κοινωνικό – πολιτισμικό χαρακτήρα της περιοχής»

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού βρίσκονται στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού και ειδικότερα του διεθνούς τουριστικού πρότυπου της αγοράς που χαρακτηρίζεται από τη μαζικότητα, την επιβάρυνση του περιβάλλοντος, τη μείωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του κέρδους σε βάρος των τοπικών κοινωνιών, της τοπικής οικονομίας και του περιβάλλοντος (Βεθισσαρίου, Καραχοντζίδης, Κομνηνάκης: 2000).

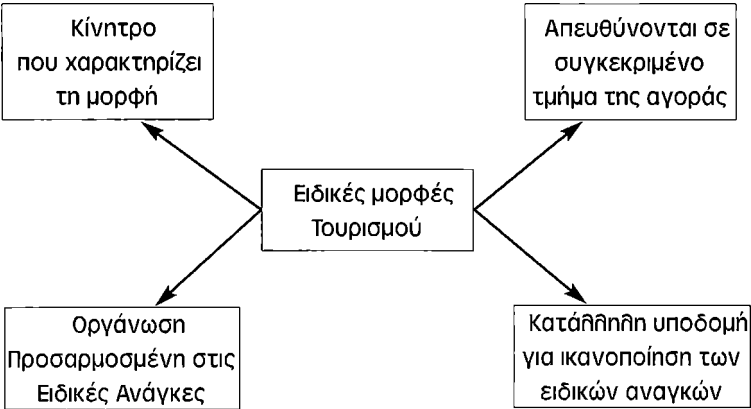
Ως ειδικές μορφές τουρισμού, μπορούν να χαρακτηριστούν γενικά αυτές που απευθύνονται σε ορισμένη κατηγορία τουριστών και δεν είναι ιδιαίτερα μαζικές. Κάθε ειδική μορφή τουρισμού έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο λειτουργώντας ως κίνητρο, γίνεται αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο κατά τη διάρκεια παραμονής των τουριστών και δίνει το όνομά του στην ειδική αυτή μορφή.

Επίσης, στις ειδικές μορφές τουρισμού, εκτός από το προσδιοριστικό κίνητρο, μπορούν να διακριθούν και άλλα χαρακτηριστικά, όπως ο τρόπος ορ-

γάνωσης και λειτουργίας του και η απαιτούμενη υποδομή, που αποσκοπούν στην ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των τουριστών – επισκεπτών (Βελισσαρίου, 2000: 19).

Το επόμενο σχήμα απεικονίζει τα τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τις ειδικές μορφές τουρισμού.

Σχήμα 1:
Σημαντικότερα χαρακτηριστικά των ειδικών μορφών τουρισμού

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να συγχέεται η έννοια των ειδικών μορφών τουρισμού με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο όρος ειδικές μορφές τουρισμού είναι ευρύτερος και περιλαμβάνει και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες διέπονται από τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Εννοιολογικά, οι «ειδικές μορφές» τουρισμού (Βαρβαρέσος, 1998:76), προσδιορίζονται από τα επιμέρους ειδικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην τουριστική μετακίνηση, ενώ οι «εναλλακτικές μορφές», οι οποίες αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών, ερμηνεύονται από τα κίνητρα των ατόμων που σχετίζονται με τον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού (αυτονομία) και τον προσανατολισμό της τουριστικής κατανάλωσης σε περιβαλλοντικά προϊόντα.

Ουσιαστικά, η ομάδα κινήτρων που προσδιορίζει τον τύπο του ταξιδιού και την καταναλωτική συμπεριφορά του τουρίστα καθορίζει και την επιλογή μιας ή περισσότερων ειδικών ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο συσχετισμός μεταξύ των τουριστικών προϊόντων του τόπου υποδοχής, καθώς και της τουριστικής οργάνωσης των ζωνών προέλευσης, της τμηματοποίησης της πελατείας και του προφίλ των τουριστών, αποδεικνύεται απαραίτητη όσον αφορά στην ανάπτυξη και την εμπορικοποίηση αυτών των μορφών.

- Η προώθηση συγκεκριμένων μέτρων και πολιτικών –ιδιαίτερα στην Ε.Ε-, οι οποίες συνέβαλαν στην ανάδειξη του θέματος της προστασίας του περιβάλλοντος, ως ζητήματα μείζονος σημασίας για την ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών.
- Η επισήμανση μέσω συγκεκριμένων πολιτικών της σημασίας του περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου), ως καθοριστικού τουριστικού πόρου –αθήα και υποδοχέα- των διαφορετικών τύπων τουριστικής ανάπτυξης.
- Η μέσω δράσεων, πολιτικών, μέτρων και προγραμμάτων ανάπτυξης προβολή και προώθηση της περιβαλλοντικής διάστασης ως απαραίτητου στοιχείου στον σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της ανάπτυξης του τουρισμού τόσο στις περιοχές με τουριστική ανάπτυξη όσο και σε αυτές που πρόκειται να αναπτυχθούν.

Μετά από μια περίοδο έντονων επιστημονικών αναζητήσεων στις δεκαετίες του '70 και '80, σχετικά με τις επιπτώσεις της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον και τον πολιτισμό, έγινε κατανοητό ότι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό στο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης έπρεπε να αληθιάξει. Βασικό επιχείρημα για αυτή την άποψη ήταν η σταθερή υποβάθμιση της ποιότητας των προσφερόμενων υποδομών και δραστηριοτήτων τουρισμού στις τουριστικές περιοχές.

36

Το σύνολο των σημαντικών φορέων και οργανισμών οι οποίοι εμπλέκονται στον Τουρισμό (ΠΟΤ, ΟΟΣΑ, ΕΕ, ΟΗΕ) υιοθέτησαν και προώθησαν Πολιτικές και Δράσεις προς τις τουριστικές περιοχές με δύο βασικούς στόχους: την υιοθέτηση των αρχών της αειφορίας στην ανάπτυξη του Τουρισμού, την εφαρμογή ενός προγραμματισμένου προτύπου «βιώσιμης» ανάπτυξης στις τουριστικές περιοχές. (Stabler M. J, 1997, Τσάρτας Π, 1996).

Οι αρχές της αειφορίας εμπεριέχουν δράσεις σχετικές με την προστασία του περιβάλλοντος, την ένταξη του τουρισμού στα τοπικά αναπτυξιακά δεδομένα, την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την συμμετοχή των τοπικών τουριστικών κοινοτήτων στις αναπτυξιακές διαδικασίες, την θέσπιση ορίων στην ανάπτυξη του τουρισμού, την χρήση τεχνογνωσίας στον σχεδιασμό ήπιων μορφών τουρισμού.

Η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη στηρίζεται στον σχεδιασμό ενός ήπιου προτύπου ανάπτυξης για τις τουριστικές περιοχές, το οποίο επιδιώκει την συνεχή ανατροφοδότηση του μέσα από την συνδυασμένη προώθηση και οργάνωση υποδομών και δραστηριοτήτων κυρίως Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διακρίνονται για τη διαφορετικότητα της τουριστικής ζήτησης, τον διαφορετικό τρόπο οργάνωσης και, κυρίως, για τη διαφορετική φιλοσοφία από την οποία διέπονται. Στα βασικά χαρακτηριστικά των ειδικών μορφών τουρισμού συγκαταλέγονται (Βελησσαρίου, 2000: 30):

- το κίνητρο που διαφοροποιεί τη μορφή τουρισμού
- η ανάλογη υποδομή για την ικανοποίηση των ειδικών τουριστικών αναγκών
- η προσαρμοσμένη στις ειδικές τουριστικές ανάγκες οργάνωση
- η στόχευση σε συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς

3. Διαχρονική εξέλιξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Στην ιστορική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου, υπάρχουν αναφορές που αποδεικνύουν ότι μερικές εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναπτύχθηκαν από τους πρώτους χρόνους των θεωρούμενων, με τα σημερινά κριτήρια, τουριστικών δραστηριοτήτων και μάλιστα μερικές από αυτές αποτελούσαν και τη μοναδική, τότε, τουριστική δραστηριότητα.

34 Πριν όμως από τη «χρονολόγηση» αυτών των εναλλακτικών μορφών και λόγω του ότι πολλοί συγγραφείς χαρακτηρίζουν όλες τις εναλλακτικές μορφές ως «νέες», κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε στη δεκαετία του 1970 για να περιγράψει τις, πράγματι νέες, εναλλακτικές μορφές τουρισμού που στην ολότητά του αποτελούν τον ήπιο ή εναλλακτικό τουρισμό που δημιουργήθηκε για να αντιμετωπιστεί ο «σκληρός» τουρισμός και οι δυσμενείς περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις του, όπως και η αλλοτρίωση που προκαλεί ο βιομηχανοποιημένος και μαζικός τουρισμός (Σφακιανάκης, 2000: 28).

Κατά συνέπεια και κατά την κρατούσα άποψη, οι υπάρχουσες νέες μορφές τουρισμού, αληθιά και όλες οι εναλλακτικές δεν είναι νέες. Στις 90 περίπου μορφές τουρισμού που προσδιορίζει ο Boyd (1991) υπάρχουν και κύριες (επικρατούσες σε ένα τόπο) και εναλλακτικές μορφές. Μερικές από αυτές διαμορφώνονται από την αρχαιότητα, ενώ άλλες δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Και όλες βάσει της αρχής της εναλλακτικότητας και των γενικών τουριστικών χαρακτηριστικών τους, μπορούν να αλληλοαντικαθίστανται και να χαρακτηρίζονται ανάλογα με το μέγεθος τους στο τοπικό περιβάλλον ως κύριες ή εναλλακτικές.

Η εντυπωσιακή ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε πολλές περιοχές του κόσμου έχει συμβάλει, ιδιαίτερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες, στην ανάπτυξη ενός προτύπου που συγκροτείται από υποδομές και

υπηρεσίες που εξυπηρετούν αυτόν τον τύπο τουρισμού. Το πρότυπο αυτό εντοπίζεται κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου με πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το πρότυπο στηρίζεται στην ανάπτυξη μίας μόνον εναλλακτικής μορφής (π.χ. οικότουρισμός), ενώ σε άλλες στην ανάπτυξη περισσότερων (π.χ. οικότουρισμός, αγροτουρισμός, πολιτιστικός κ.λπ.).

Συχνά η ανάπτυξη αυτού του προτύπου – σε σχέση με την τοπική παραγωγική, κοινωνική και περιβαλλοντική δομή – αποκτά μαζικά χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα να έχει δυσμενείς επιπτώσεις, ιδιαίτερα σε οικολογικά και κοινωνικά «ευαίσθητες» περιοχές της υπαίθρου όπου παρατηρείται μια μαζικοποίηση του εναλλακτικού τουρισμού. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον ουσιαστικό στόχο μιας τέτοιας ανάπτυξης που αφορά: την ένταξη των συγκεκριμένων προτύπων στην κοινωνική παραγωγική δομή της περιοχής με παράλληλη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι άρα δεδομένο ότι και στην περίπτωση αυτού του προτύπου, καταγράφεται η ανάγκη για ορθολογικό σχεδιασμό, προγραμματισμό, οργάνωση και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης (Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., 2001:90).

Η φιλοσοφία των εναλλακτικών μορφών τουρισμού δομείται πάνω σε πέντε άξονες (Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., 2001:90):

- την προστασία του περιβάλλοντος
- την προστασία της κοινωνικό – πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου διακοπών
- τη διασφάλιση της καλής αναψυχής των επισκεπτών
- την ενεργή συμμετοχή και δραστηριοποίηση των τουριστών και
- το όφελος για την τοπική οικονομία.

35

Οι παραπάνω άξονες αποτελούν και τους κύριους άξονες των ακόλουθων πολιτικών τουριστικής ανάπτυξης και σχεδιασμού.

4. Πολιτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης

Η δεκαετία του '80, μπορεί να χαρακτηριστεί ως η περίοδος μιας ουσιαστικής στροφής στο ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος στις τουριστικές χώρες με θετικά αποτελέσματα για την ανάπτυξη διαφόρων τύπων εναλλακτικού τουρισμού, ανάμεσα στους οποίους εντάσσεται και ο οικότουρισμός. Τρία ζητήματα αναδείχθηκαν σε πεδία άσκησης πολιτικής στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος (OECD 1980, Briassoulis H. and J. V der Straaten 2000, Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. 2001):

τικά στην προώθηση ενός βιώσιμου πρότυπου τουρισμού τα τελευταία χρόνια, οπότε και εξελίχθηκαν σε τουριστικά προϊόντα με σημαντική ζήτηση. Οι Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού η ανάπτυξη των οποίων επενεργεί θετικά στην ανάπτυξη υποδομών, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων είναι οι ακόλουθες (Lane P, 1994, Weiler and Hall M, 1992):

- Φυσιοθεατρικός Τουρισμός
- Ορεινός Τουρισμός
- Πολιτιστικός Τουρισμός
- Τουρισμός Περιπέτειας
- Αγροτουρισμός
- Τουρισμός Υγείας και Φυσικής Ζωής
- Αθλητικός και Ιαματικός Τουρισμός
- Εκπαιδευτικός –Επιστημονικός Τουρισμός

7. Εκπαιδευτικός σχεδιασμός – προγραμματισμός και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

38

Το ευμετάβλητο (οικονομικό, τεχνολογικό, κοινωνικό, πολιτικό) μέσα στο οποίο αναπτύσσονται και λειτουργούν τα Τμήματα Δ.Τ.Ε. (Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων) και στα οποία μπορεί να ενσωματωθεί το γνωστικό αντικείμενο των «Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού» απαιτούν τον έγκαιρο καθορισμό των εκπαιδευτικών στόχων, ώστε ο στρατηγικός προγραμματισμός να είναι απαραίτητος για την αναδιάρθρωση και εξέλιξης τους (Καραχοντζίδης Δ., Κομνηνάκης Μ., 1994). Για την επιτυχή διαδικασία του στρατηγικού προγραμματισμού θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι παρακάτω παράμετροι:

1. Έγκαιρη επισήμανση των κινδύνων και των ευκαιριών που προέρχονται από το περιβάλλον των τμημάτων. Εξετάζονται οι εσωτερικές δυνατότητες τους καθώς και ο επηρεασμός που δέχονται από το εξωτερικό τους περιβάλλον, έτσι ώστε μελλοντικά να επιτευχθούν οι προκαθορισμένοι αντικειμενικοί στόχοι και η ενσωμάτωση του νέου γνωστικού αντικείμενου. Η γνώση του περιβάλλοντος όπου λειτουργούν και δραστηριοποιούνται τα τμήματα, προϋποθέτει την πρόβλεψη των παραγόντων που ενδεχομένως να επηρεάσουν την επίτευξη των στόχων (Bush T., Bell L.2002).
2. Έγκαιρος εντοπισμός των αδυναμιών και των δυνατοτήτων (συγκριτικά πλεονεκτήματα) των Τμημάτων Δ.Τ.Ε. Αυτό επιταχύνεται με την ανάλυση-αξιολόγηση του γενικού περιβάλλοντος (PEST Analysis), όπως της ανάθυ-

σης του πολιτικού περιβάλλοντος, από το οποίο η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος επηρεάζεται κάθε φορά όπως για παράδειγμα από τις ισχύουσες πολιτικές αντιλήψεις, την ιδεολογία, τις πεποιθήσεις αλλιώς και από τις προσδοκίες που διαμορφώνουν τα ίδια τα μέλη μιας κοινωνίας. Του οικονομικού περιβάλλοντος, δίνοντας έμφαση στην βασική αρχή που διέπει τη σχέση κόστος- αποτελεσματικότητα.

Για μια εις βάθος προσέγγιση της δομής και της οργάνωσης της εκπαίδευσης θα πρέπει να αναλυθούν επιπρόσθετα και οι μεταβλητές εκείνες που προέρχονται μέσα από την ίδια την λειτουργία της εκπαίδευσης και την σημαντικότητα του περιβάλλοντός της (SWOT Analysis) όπως :

- Αξιοθώγηση της υφιστάμενης κατάστασης των Τμημάτων Δ.Τ.Ε. ως προς τα δυνατά σημεία τους σημεία όπως είναι η κατάρτιση και το εύρος των προγραμμάτων σπουδών που παρέχονται δεδομένου ότι αποτελούν μια θεμελιώδη διάσταση της όλης εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Αξιοθώγηση του κυρίου προϊόντος (φοιτητές) που παράγουν, εφόσον αποτελούν την βασική εκροή του εκπαιδευτικού συστήματος.
- Η υλικοτεχνική υποδομή των Τμημάτων Δ.Τ.Ε. που πρέπει να εμφανίζουν δύο βασικά γνωρίσματα: την ευελιξία (άμεση ανταπόκριση στις διαμορφούμενες ανάγκες διδασκαλίας) και μεταβλητότητα (δημιουργία χώρων πολυληπλών χρήσεων).
- Ανάληψη στοιχείων που να οδηγούν σε μια σταθερή γνώση του γενικού περιβάλλοντος, όπως ο εντοπισμός των αδυναμιών – απειλών (κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον, ανταγωνισμός) αλλιώς και των ευκαιριών που προκύπτουν, δυνατότητες επέκτασης για τη δημιουργία ανταγωνιστικού πηλονεκτήματος με στόχο την διερεύνηση των δυνατοτήτων για την ανάπτυξη διαύλων συνεργασίας με άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

3. Προσδιορισμός των στόχων και ανάπτυξη εναλλακτικών στρατηγικών οι οποίες θα πρέπει να είναι συνεπείς με τους πόρους του εκπαιδευτικού οργανισμού (δυνατότητες, αδυναμίες).

Ο καθορισμός και η οριοθέτηση των αντικειμενικών στόχων είναι η αφετηρία των δραστηριοτήτων των Τμημάτων των Δ.Τ.Ε.

Επισημαίνεται ότι ένα τριτοβάθμιο ίδρυμα για να λειτουργήσει και να αναπτυχθεί επιβάλλεται να εκτιμά την αποτελεσματικότητα των στόχων, να επανακαθορίζει τους στόχους, να σχεδιάζει και να προγραμματίζει τα μέσα δράσης για την επίτευξη τους (Bush T., Bell L:2002). Η ικανότητα των τμημά-

των Δ.Τ.Ε. να επαναπροσδιορίζονται, λαμβάνοντας υπόψη τις συνεχείς μεταβολές του περιβάλλοντος, να προσαρμόζουν το λειτουργικό και το οργανωτικό πλαίσιο των υπηρεσιών τους στις αλλαγές και να εκτιμούν τα αποτελέσματα που προκύπτουν, αποτελούν τις προϋποθέσεις για να επιτύχουν και να διατηρήσουν την αποδοτικότητα τους.

4. Αξιολόγηση των εναλλακτικών στρατηγικών και επιλογή της καλύτερης δυνατής στρατηγικής για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής για την επίτευξη των στόχων των Τμημάτων των Δ.Τ.Ε. Η παράμετρος αυτή προϋποθέτει την καταγραφή εναλλακτικών προτάσεων (νέα γνωστικά αντικείμενα: Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού) μετά από την ενδελεχή μελέτη των διαθέσιμων στοιχείων. Εκτιμούνται τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα κάθε λύσης έτσι ώστε ο οργανισμός να οδηγείται στην πληρέστερη ανάληψη του προβλήματος. Επισημαίνεται ότι κάθε εναλλακτική πρόταση έχει διαφορετικές συνέπειες κόστος και προϋποθέσεις.
5. Έλεγχος της επιβεβαίωσης στρατηγικής για την αποτελεσματικότερη πραγματοποίηση των στόχων και αποστολής των Τμημάτων Δ.Τ.Ε. (Διαφοροποίηση). Στο στάδιο αυτό του προγραμματισμού αξιολογούνται αρχικά τα αποτελέσματα των προγραμμάτων δράσης, για να διαπιστωθεί εάν επιτεύχθηκαν οι προγραμματισμένοι στόχοι. Στη συνέχεια νέες εκτιμήσεις των διαμορφούμενων δεδομένων, οδηγούν τον οργανισμό σε χάραξη στρατηγικής για την εκπόνηση μελλοντικών σχεδίων – προγραμμάτων. Η σπουδαιότητα επομένως του ελέγχου βασίζεται στο γεγονός ότι μέσω αυτού εξασφαλίζεται η καλύτερη δυνατή πραγματοποίηση των οργανωσιακών στόχων.

40

8. Συμπεράσματα

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού κατά την διάρκεια του τελευταίου τετάρτου του ΧΧ^{ου} αιώνα καθώς και στις αρχές του ΧΧΙ^{ου}, αποτέλεσαν αξιόλογο παράγοντα διαφοροποίησης του προτύπου του μαζικού ηλιοκεντρικού τουρισμού.

Κύριο ρόλο διαδραματίζει, σύμφωνα με τις νέες τάσεις του διεθνούς τουρισμού και τις τυπολογίες των τουριστών, η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος, η κοινωνικό-πολιτιστικοί πόροι του τόπου υποδοχής και ο ρόλος της εκπαίδευσης.

Βάση των παραπάνω σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η υιοθέτηση των αντίστοιχων πολιτικών που πρόσκεινται στην αειφορική ανάπτυξη και τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό.

Στα πλαίσια του εκπαιδευτικού προγραμματισμού και σχεδιασμού θα πρέπει τα εναλλακτικά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης (εναλλακτικές μορφές) να αποτελέσουν γνωστικό αντικείμενο η και κατεύθυνση των τμημάτων ΔΤΕ.

Αυτό φυσικά προϋποθέτει τον αναγκαίο στρατηγικό προγραμματισμό και καθορισμό των εκπαιδευτικών στόχων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των προγραμμάτων σπουδών.

Βιβλιογραφία

Α. Ελληνική

Βαρβαρέσος, Σ., (1998), Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές (1^η έκδοση), Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Βελλισσαρίου, Ε., (2000), «Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού», Εκπαιδευτικό υλικό στο Μ.Π.Σ. «Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων», Θ.Ε. Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων, Τόμος

Βελλισσαρίου, Ε. – Καραχοντζίδης, Δ. – Κομνηνάκης, Μ. (2000) «Εισαγωγή στο μάνατζμεντ του τουρισμού και των τουριστικών υπηρεσιών», ΠΑΤΡΑ: Ε.Α.Π., Δ', Πάτρα: Ε.Α.Π, σσ. 21 - 125.

Δερβιτσιώτης, Κ., (2001) «Ανταγωνιστικότητα με διοίκηση ολικής ποιότητας», ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις INTERBOOKS.

Καπλάνης, Σ., (1989) «Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρώπη και η ελληνική πραγματικότητα- Σχεδιασμός, Οργάνωση, Προοπτικές, Συνοχή» ΠΑΤΡΑ: Διεθνές Συνέδριο, Οργάνωση Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Καραχοντζίδης, Δ. – Κομνηνάκης, Μ. (1994) «Το μάνατζμεντ της τουριστικής επιχείρησης. Θεωρία & πρακτική προσέγγιση», ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις Γαλιλαίος – "ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ", κεφ. 7^ο

Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π., (2001), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σσ. 78-88 και 250-281.

Κομήλης, Π. & Βαγιωνής, Ν., (1999), Τουριστικός Σχεδιασμός: Μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Κομήλης, Π., (2001), Οικοτουρισμός, Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Λογοθέτης, Ν., (1992), «Management ολικής ποιότητας», Αθήνα: Interbooks, σ.σ. 15- 149, 275-285

Σφακιανάκης, Μ.,(2000), Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Έλλην

Τσάρτας, Π., (1996), «Αειφορική Ανάπτυξη και Τουρισμός: Προβληματισμοί και Προτάσεις για έναν Διαφορετικό Τύπο Τουριστικής Ανάπτυξης», στο Κ. Λά-

σκαρη (επιμ.) Sustainable Development: Θεωρητικές Προσεγγίσεις μιας Κρίσιμης Έννοιας, Πρόγραμμα PETRA II, Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου.

Τσάρτας, Π., (1999), «Σχεδιασμός και Διαχείριση της Τουριστικής Ανάπτυξης», στο Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό, Πάτρα: ΕΑΠ.

Β. Ξενόγλωσση

Boyd, S.W., (1991), Towards a typology of tourism: Setting and experience, Ohio State University Edition of the Association of the American Geographers, Youngstown Ohio.

Bush, T. & Bell, L., (2002) "The principles and practice of educational management" London: Paul Chapman Publishing.

Coccossis, H., (1996), "Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications", in Priestley G.K, Edwards J.A. and Coccossis H (eds), Sustainable Tourism? European Experiences, Wallingford (UK): CAB International, pp. 7-13

Inskeep, E., (1994), Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Approach, The Hague: Van Nostrand Reinhold.

Keiser, J. R. (2000) «Διοίκηση Ξενοδοχειακών Επιχειρήσεων – Θεωρία & Πράξη», ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, κεφ. 7^ο, 10^ο.

42 **Lane, B.**, (1994), "Sustainable rural tourism strategies: a tool for development and conservation", Journal of Sustainable Tourism, Vol. 2, pp. 102-111.

Mose, I., (1998), Sanfter Tourismus im Nationalpark Hohe Tauern, Probleme- und Perspektiven am Beispiel des Oberen Oberpinzgau, in Vechter Arbeiten zur Geographie und Regionalswissenschaft, Τόμος 6, Vechta

Weiler, B. and Hall, C.M., (eds) (1992) Special Interest Tourism. New York: Halsted Press.